

Ο Γέροντας Εφραίμ Βατοπαιδινός για την έκδοση «Τα Πρωτόγραφα των Τριών Διδασκάλων»

/ [Αγιορείτικα](#)

Η Ιερά Μεγίστη Μονή του Βατοπαιδίου, «υπέικουσα εις την εδραίαν μουσικήν παράδοσιν» που πηγάζει από το Οικουμενικό Πατριαρχείο, στο πλαίσιο της νέας της εκδοτικής σειράς με τίτλο [ΤΑ ΠΡΩΤΟΓΡΑΦΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ](#) Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων, διοργάνωσε εκδήλωση παρουσίασης των τριών πρώτων τόμων και [Συναυλία Βυζαντινής Μουσικής](#) στο [Πολεμικό Μουσείο](#) της Αθήνας το απόγευμα της Τετάρτης 15 Νοεμβρίου 2023.

Στην εκδήλωση μίλησε ο Καθηγούμενος της Ιεράς Μεγίστης Μονής Βατοπαιδίου Γέροντας Εφραίμ ο οποίος αναφέρθηκε, μεταξύ άλλων, στη σημασία της έκδοσης.

«Με αυτήν την πρωτοβουλία η Μονή μας που δείχνει για την Ψαλτική Τέχνη νομίζουμε θα προκαλέσει το ενδιαφέρον όλης της μουσικής κοινότητας. Το εξηγητικό έργο των Τριών Διδασκάλων, οι οποίοι κωδικοποίησαν όλη σχεδόν την παλαιά και νέα μουσική δημιουργία που η παράδοση και η πρακτική είχαν διατηρήσει ως την εποχή τους στην απλοποιημένη σημειογραφία του 1814, είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ανέκδοτο. Αποτελεί επιστημονικό γεγονός ανεπανάληπτης σημασίας, μέγα πολιτιστικό κληρονόμημα, μοναδικά «κλειδιά» για την καθόλου γνώση της γραπτής παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής και τις πηγές στις οποίες στηρίχτηκε η μετέπειτα ψαλτική παράδοση και τέχνη μέχρι σήμερα. Έργο σημαντικό τόσο για την ιστορία της μουσικής όσο και για τους ενασχολούμενους με αυτήν. Θα γίνει η βάση στην οποία θα στηριχθούν η μουσικολογική έρευνα, εκδόσεις (μελέτες, βιβλία, ηχογραφήσεις), μελλοντικές συνεργασίες (πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες και φορείς εκδοτικών έργων), διαδικτυακή βάση δεδομένων, κ.α. Ένα έργο που φιλοδοξεί να αναδείξει συνολικά το μουσικό μέγεθος, εξηγητικό και μελοποιητικό, τόσο των Τριών Διδασκάλων όσο και αυτό των Αγιορειτών εξηγητών, στους οποίους περίοπτη θέση κατέχει ο Ματθαίος Βατοπαιδινός, για την προώθηση της επιστήμης της Μουσικολογίας και της εν γένει Ψαλτικής Τέχνης», επισήμανε.

Αναλυτικά η ομιλία του Γέροντος Εφραίμ:

Οι Πατέρες της Εκκλησίας τόνισαν το γεγονός ότι η χριστιανική λατρεία είναι λογική, είναι λατρεία που δεν απαιτεί την δουλική και άλογη υποταγή αλλά την έλλογη και ενσυνείδητη αποδοχή του γεγονότος, ότι «ο Λόγος σαρξ εγένετο, και εσκήνωσεν εν ημίν»[1]. Σκοπός είναι η λύτρωση από τα πάθη της κακίας και ο εξαγιασμός, η μεταμόρφωση του συναισθήματος, για να φτάσει η ψυχή στην κατάνυξη, δηλαδή σε ένα αίσθημα βαθιάς ευλαβείας και ιερού δέους, που πηγάζει από το εύρος και το βάθος των νοημάτων των ύμνων. Να φθάσει ο νους σε θεωρία, σε αρπαγή, σε ένα είδος έκστασης. Έχοντας οι Άγιοι Πατέρες υπ' όψιν τους τις θέσεις των αρχαίων Ελλήνων, ανέπτυξαν την Μουσική, προσθέτοντας από την μια πλευρά υψηλή ποιότητα υμνολογικού-εκκλησιαστικού λόγου και από την άλλη σεμνότητα στο μέλος.

Πρόκειται γι' αυτό που η πείρα των Πατέρων της Εκκλησίας αποκαλεί κατά τρόπο οξύμωρο «νηφάλια μέθη»: το κάλλος της μουσικής τέχνης οδηγεί στην έκσταση (μέθη), που δεν επιφέρει, ωστόσο, την απώλεια της συνείδησης και της σωφροσύνης. Η μουσική της Εκκλησίας οδηγεί στην κατάνυξη και την έκσταση όχι υπό την έννοια ότι «κατασκευάζει» ένα «άλλο κόσμο», ένα κόσμο ψευδαισθήσεων.

Ίσα ίσα το εκστατικό στοιχείο στο οποίο αποβλέπει η εκκλησιαστική μουσική έχει να κάνει με απτή πραγματικότητα, την εν χρόνω και χώρω βίωση της θείας Χάριτος. Αποκαλύπτει τον κόσμο της Βασιλείας ως κόσμο κάλλους, ως τον καινούργιο, μεταμορφωμένο από την ενανθρώπιση του Λόγου, κόσμο του Θεού, κάνοντας τα έσχατα παρόντα μέσα στον λειτουργικό χρόνο. Η θέα του κάλλους αυτής της «καινής κτίσεως» συνεπαίρνει τους πιστούς, οι οποίοι στο πλαίσιο της λατρευτικής ζωής της Εκκλησίας, συναγμένοι γύρω από τον Λόγο, ζουν με νηφαλιότητα τα γεγονότα της σάρκωσης, της σταυρικής θυσίας και της ανάστασής Του ως γεγονότα μεταμόρφωσης της ζωής τους και της ζωής του κόσμου ολόκληρου.

Ιδιαίτερη ήταν ανέκαθεν η τιμή που απέδιδε ο λαός στους υπηρέτες του Βυζαντινού Ύμνου ως μελωδήσαντας εν μέσω της Εκκλησίας, μέλος εναρμόνιο, ως μεταφέροντας το «πολίτευμα υμών εν ουρανοίς»[2]. Γνωστή είναι η εμπειρία του Αγίου Βλαδιμήρου, μετέπειτα Φωτιστού των Ρώσων, στον Ιερό Ναό της Αγίας Σοφίας. Έτσι η βυζαντινή υμνολογία όπως και η εν γένει καλλιτεχνική δημιουργία μπορεί να ενταχθεί στο κατηχητικό και ιεραποστολικό έργο της Εκκλησίας. Είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την πνευματική ζωή και την θεια Λατρεία. Μεγάλοι Νηπτικοί Πατέρες όπως ο Άγιος Ιωάννης ο Δαμασκηνός, Κοσμάς ο Ποιητής, Ρωμανός ο Μελωδός αποδεικνύουν του λόγου το ασφαλές. Ο Άγιος Ιωσήφ ο Ησυχαστής προτείνει μάλιστα την ψαλμωδία ως προετοιμασία για την ολονύκτια ενασχόληση με την νοερά προσευχή. Ο δε μακαριστός Γέροντάς μας Ιωσήφ Βατοπαιδινός έδινε μεγάλη σημασία στην ψαλμωδία, και μάλιστα την χορωδιακή. Έλεγε πως ο Θεός σε τρία πράγματα ευαρεστείται ιδιαίτερα: στο φως, την ευωδία, και την ψαλμωδία.

Μια χωρίς διακοπή έως σήμερα παράδοση αιώνων έχει εντεταγμένους τους Βατοπαιδινούς Πατέρες μέσα στον χώρο της εκκλησιαστικής μουσικής «εργάζεσθαι και φυλάττειν». Γι' αυτόν τον λόγο και εμείς οι σύγχρονοι Βατοπαιδινοί θεωρήσαμε επιτακτικό καθήκον αυτό που παραλάβαμε μέσα σε αυτόν το χώρο να το καλιεργήσουμε, να το διασώσουμε, και ακόμη να το προβάλλουμε. Αυτής της προσπάθειας και δραστηριότητας έρχεται ως συνέχεια και η έκδοση των *Πρωτογράφων των Τριών Διδασκάλων*, Γρηγορίου Πρωτοψάλτου, Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και Χρυσάνθου του εκ Μαδύτων, που πιστεύουμε ότι θα αναδείξει και θα προβάλει την πολιτιστική μας παράδοση και κληρονομιά στην ψαλτική τέχνη.

Η Ιερά Μονή Βατοπαιδίου είχε εξαγγείλει το Φεβρουάριο του 2020 σε εκδήλωση στην Παλαιά Βουλή στα πλαίσια της αναγνώρισης του Βυζαντινού Ύμνου ως άυλη πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας από την Unesco την έκδοση, με σκοπό τα *Πρωτόγραφα των Τριών Διδασκάλων* ύστερα από δυο αιώνες να δοθούν ηλεκτρολογημένα και ευανάγνωστα στον ψαλτικό κόσμο και στους

μουσικολόγους και μελετητές της βυζαντινής μουσικής για την εύκολη πρόσβαση και χρήση τους.

Με αυτήν την πρωτοβουλία η Μονή μας που δείχνει για την Ψαλτική Τέχνη νομίζουμε θα προκαλέσει το ενδιαφέρον όλης της μουσικής κοινότητας. Το εξηγητικό έργο των Τριών Διδασκάλων, οι οποίοι κωδικοποίησαν όλη σχεδόν την παλαιά και νέα μουσική δημιουργία που η παράδοση και η πρακτική είχαν διατηρήσει ως την εποχή τους στην απλοποιημένη σημειογραφία του 1814, είναι στο μεγαλύτερο μέρος του ανέκδοτο. Αποτελεί επιστημονικό γεγονός ανεπανάληπτης σημασίας, μέγα πολιτιστικό κληρονόμημα, μοναδικά «κλειδιά» για την καθόλου γνώση της γραπτής παραδοσιακής εκκλησιαστικής μουσικής και τις πηγές στις οποίες στηρίχτηκε η μετέπειτα ψαλτική παράδοση και τέχνη μέχρι σήμερα. Έργο σημαντικό τόσο για την ιστορία της μουσικής όσο και για τους ενασχολούμενους με αυτήν. Θα γίνει η βάση στην οποία θα στηριχθούν η μουσικολογική έρευνα, εκδόσεις (μελέτες, βιβλία, ηχογραφήσεις), μελλοντικές συνεργασίες (πανεπιστήμια, βιβλιοθήκες και φορείς εκδοτικών έργων), διαδικτυακή βάση δεδομένων, κ.ά. Ένα έργο που φιλοδοξεί να αναδείξει συνολικά το μουσικό μέγεθος, εξηγητικό και μελοποιητικό, τόσο των Τριών Διδασκάλων όσο και αυτό των Αγιορειτών εξηγητών, στους οποίους περίοπτη θέση κατέχει ο Ματθαίος Βατοπαιδινός, για την προώθηση της επιστήμης της Μουσικολογίας και της εν γένει Ψαλτικής Τέχνης.

Ήδη έχουν εκδοθεί τρεις τόμοι: Οι μήνες Σεπτέμβριος και Οκτώβριος από τον Ακολουθάριον του Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος και ο Εσπερινός από την ενότητα παπαδική σε εξήγηση του Γρηγορίου Πρωτοψάλτου. Η προσπάθεια της εκδόσεως των Πρωτογράφων, απαιτητική, επίπονη και πολυδάπανη, προβλέπεται να ξεπεράσει τους 120 τόμους. Η Ιερά Μονή Βατοπαιδίου έχει στις προθέσεις της να προχωρήσει την έκδοση αυτού του μεγάλου εκδοτικού έργου σε συνδυασμό με άλλες μουσικές δραστηριότητες (εκδηλώσεις, σεμινάρια ψαλτικής, συναυλίες, ομιλίες) με την μορφή συνδρομής για τους φιλόμους, μουσικολόγους και εραστές της βυζαντινής μουσικής που θα συμβάλουν με αυτόν τον τρόπο στην διάσωση, καλλιέργεια, διάδοση και προβολή της Ψαλτικής Τέχνης.

Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε στον σεβαστό και αγαπητό μας ομότιμο καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γρηγόριο Στάθη, πρωτοπόρο και συνοδοιπόρο στην έκδοση των Πρωτογράφων των Τριών Διδασκάλων. Η συμβολή του και η συνεργασία μαζί του στο έργο αυτό είναι ανεκτίμητες. Κατά τα γραφόμενα του κυρίου καθηγητού, τα οποία κοσμούν τον πρώτο τόμο της έκδοσης της σειράς: «Η Μονή Βατοπαιδίου δέχτηκε πρώτη την πληροφορία απ' την Κωνσταντινούπολη για την σπουδή της Νέας Μεθόδου, τον Ιανουάριο του 1815. "Κατ' αυτάς ηνοίχθη εν κοινόν σχολείον..."· και τώρα, το σωτήριο έτος 2023, πληροφορεί αυτή τον κόσμο, ότι "Κατ' αυτάς, ηνοίχθη εν εκδοτικών Εργαστήριον

εις την εν Αγίω Όρει Ιεράν Μονήν Βατοπαιδίου, και συντρέχουσι πλήθος των φιλοζήλων επιστημόνων τε και μουσικών και των άλλων τεχνογνωστών και παρασκευάζουσι και μέλλουσι παραδούναι εν ευθέτω καιρώ την μακράν σειράν τόμων, έργον προϊόν εξ εκείνου του 'κοινού σχολείου', υπό τον τίτλον *Τα Πρωτόγραφα των Τριών Διδασκάλων*!"».

Ευχαριστούμε επίσης την ομάδα των ειδημόνων επιστημόνων, ερευνητών και τεχνικών που εργάζονται και συνδράμουν στην έκδοση των Πρωτογράφων, τους δακτυλογράφους, τους διορθωτές, αυτούς που κάνουν την αντιπαραβολή χειρογράφων, τους επιμελητές κ.ά. και ιδιαίτερα τον αγαπητό μας Δρ. Γεώργιο Κωνσταντίνου, ο οποίος ηγείται της ομάδας, καθώς και τους συνεργαζομένους βυζαντινομουσικολόγους που θα έχουν την επιστημονική εποπτεία και οι οποίοι, ως ικανότεροι και αρμοδιότεροι, θα ερευνούν τις χειρόγραφες πηγές και θα ιστορούν τα επιμέρους ιστορικά, παλαιογραφικά-σημειογραφικά και μορφολογικά θέματα στηρίζοντας την κριτική έκδοση των επί μέρους τόμων της σειράς.

Ευχόμεθα ο Τριαδικός Θεός, ο τη τρισαγία φωνή υπό των Σεραφείμ ανυμνούμενος, και υπό των Χερουβείμ δοξολογούμενος, να ευλογήσει αυτήν την προσπάθεια της εκδόσεως των *Πρωτογράφων των Τριών Διδασκάλων* προς όφελος όλων των εντυγχανομένων και προς οικοδομή της Εκκλησίας.

[1] *Ιωάν.* 1,14.

[2] *Φιλιπ.* 3,20.

ΔΙΑΒΑΣΤΕ ΕΠΙΣΗΣ: [Συναυλία Βυζαντινής Μουσικής και παρουσίαση εκδόσεων της σειράς «Τα Πρωτόγραφα των Τριών Διδασκάλων» στο Πολεμικό Μουσείο \(BΙNTEO - ΦΩΤΟ\)](#)

(Φωτογραφία: Ραφαήλ Γεωργιάδης / ope.gr)